Di[illegible] by G[illegible]

H. VENEMA

EPISTOLA

AD

VIRUM CELEBERRIMUM

P. WESSELING

QUA

DUAS CLEMENTIS EPISTOLAS, A CL. WETSTENIO AD CALCEM N. T. NUPER PUBLICATAS, EPIPHANIO ET HIERONYMO NOTAS FUISSE, IN DUBIUM VOCATUR, ET DE SCOPO *POSTERIORIS*, SIC DICTÆ, *EPISTOLÆ* CLEMENTIS AD CORINTHIOS DISSERITUR.

HARLINGÆ,
Apud FOLKERT JANS VAN DER PLAATS, Bibliopolam. cIↄ Iↄ CCLIV.

Digitized by Google

VIRO LONGE

CELEBERRIMO

P. WESSELING

S. P. D.

H. VENEMA.

§. I.

Binas Clementis Romani Epiſtolas, quas nuper cum publico communicavit Cl. Wetſtenius, ipſeque pro genuino viri iſtius Apoſtolici foetu habet, quæ totæ in *virginitate*, virorum & fœminarum, non tantum extollenda, ſed & inprimis bene & pie agenda, ſine offenſione & periculo, verſantur, etſi avide exſpectaverim & adtente perlegerim, præjudicio potius favorabili, quam iniquo, ut erga cuncta canæ vetuſtatis monumenta, ita & erga haſce antiquitatis purioris reliquias adfe-

ctus, nonnulla tamen ſeſe mihi obtuliſſe dubia diffiteri nolim, quæ, quominus in Doctiſſimi Editoris ſententiam deſcendere auſim, hactenus impediveverunt. Quæ eo animo in lucem proferre conſtitui, non ut cum Viro Clariſſimo, cujus ego eruditionem multum veneror, aut alio lites geram, a quo, ut noſti, alieniſſimus ſum, ſi quis ullus; ſed cum ut doctioribus de eo ſeverius cogitandi anſam præbeam, tum ut ea mihi & aliis, quibus fortaſſe ſimilia oborta ſunt, eripienda & ſolvendi proponam. Tot vero cum ſint ſpuria ſcripta, Clementis noſtri nomen mentita, *Canones Apoſtolici*, *Conſtitutiones Apoſtolicæ*, *Recognitiones*, *Clementina*, & alia, ne deperdita memorem; *Una* tantum ſuperſit *Epiſtola* ad Corinthios, nomine Eccleſiæ Romanæ ad ſchiſma eorum, ex ambitione ortum, ſopiendum, nunc communi fere calculo comprobata, *alia* adhuc dubiæ, etiam mihi cum maxime, autoritatis; tot etiam ab impoſtore Leucio Sec. II. & aliis ſint in laudem virginitatis ficta, & viris primæ ſucceſſionis Apoſtolicæ inſcripta, ut Acta Pauli & Theclæ, Acta Andreæ & Tomæ *Apoſtolicis*, ſic dictis, & virginitatis cultoribus, maxime, teſte Epiphanio *a*, in uſu, hiſtoria Apoſtolica Abdiæ, Epiſtolæ interpolatæ Ignatii, & alia: ipſa ſuadet veritas & prudentia, ne in ejusmodi monumentis recipiendis nimis ſimus faciles; ſed cuncta ante æqua lance ponderemus, quam de eorum valore temere pronunciemus. Ad Te vero, mi Petre, quare hanc *primam* direxerim Epiſtolam, etſi nemo, cui noſtra per tot annos, ab ipſa adoleſcen-

a Hær. Apoſtolic. LXI.

centia, ſine ulla interruptione, conſtantiſſime & integerrime culta, non eſt ignota amicitia, miraturus ſit; amicitia tamen illa noſtra non tantum in cauſa eſt; ſed &, cum ut pro docta tua ad me ante quinquennium data epiſtola publice grates agerem, tum quod Tu me maxime ad dubia mea contra haſce epiſtolas, ſtatim ac Tibi per litteras expoſueram, in lucem danda excitaveris; Tu quoque, quod pace Tua dixerim, dubiis meis ſolvendis, aut firmandis conſenſu Tuo, unus inſtar omnium in hiſce oris par habearis. Quod alterutrum ut facias, enixe peto.

§. II. *Primum* mihi dubium, ut mox in rem veniam, non oblivio tantum harum Epiſtolarum, qua, manibus Chriſtianorum elapſæ, in tenebris per tot ſecula jacuerunt, ſed in primis ſilentium Veterum omnium, ſi forte ab Epiphanio & Hieronymo, de quibus mox, diſceſſeris, quorum nullus earum vel verbo meminit, concitavit haud exiguum. Tantæ enim cum fuerit famæ & auctoritatis in Eccleſia noſter Clemens; tot jam a primis temporibus Chriſtianismi virginitatis ſtudioſi, tam pii etiam *aſcetæ*, tanta dein a Sec. IV. Monachorum & eremitarum, inter quos plurimi, utique in initiis, nec deinceps nulli, pietatis quoque & probitatis amantiſſimi, inter Chriſtianos locum tenuerint; nec defuerint, qui huic inſtituto ſeſe iniquiores præſtiterint; quæ nemini non putem notiſſima: cui non mirum accidat, tam inſignia virginitatis teſtimonia, a viro Apoſtolico profecta, in denſiſſimas fuiſſe miſſa tenebras? quæ quæſo hujus rei fingi poterit ratio? Diſplicuerint pia viri præclari monita de bonorum operum ſtudio cum virginitate

 con-

conjungenda, ſi quid valitura ſit apud Deum virginitas; Epiſtolas tamen haſce data opera non ſepeliviſſent: & qui potuiſſent? maxime cum per omnia tempora non defuerint probi aſcetæ, & monaſteriorum reformatores; qui auro contra carum habuiſſent hoc monumentum, & eo uſi fuiſſent ſedulo.

§ III. Atenim cum exempla pretioſorum, & primæ antiquitatis, ſcriptorum deperditorum non deficiant, nec, ut aut caſu aut alia de ratione, nobis ignota, ſcriptum, maxime ſi non magnæ molis, evaneſcat, impoſſibile ſit: illud in primis urgebo, tam altum apud omnes, per omnia tempora, etiam primorum ſeculorum, de hisce Epiſtolis ſilentium vix percipi poſſe, ita ut nemo non tantum citaverit, ſed ne quidem vel minimam fecerit mentionem, adeoque nemo unquam aut oculis uſurpaverit, aut fando quid de iis audiverit, licet Clementis opera, genuina & ſpuria, ſtudioſe ſemper fuerint obſervata & memorata, tot quoque ſeſe obtulerint & hæreticis & ſanioris fidei patronis, utrisque, licet ex diverſo principio, virginitatis præconibus, occaſiones ad has epiſtolas provocandi, in primis quando *συνεισάκτυς fœminas extraneas* nomine *ſororum*, & Clerici & deinceps Monachi, ſibi cœperunt adſociare, & huic pravæ conſuetudini ſeſe opponere prudentiores & probiores, jam a ſeculo III: quorum ſupereſt antiquum monumentum inter opera Cypriani, *de ſingularitate Clericorum*. Nullum vero vel leviſſimum adparet veſtigium, ex quo, non dicam certo, ſed probabili conjectura, alicui Veterum eas innotuiſſe, colligi poſſit. Quid?

quod

quod Irenæus [a] unius tantum Epiſtolæ ejus ad Corinth. meminerit; Euſebius [b] quidem unam adhuc alteram memoraverit, verum addita nota, *eam non ſimiliter ac priorem cognitam fuiſſe; quoniam nec veteres ea uſos fuiſſe ſcimus*, inquit. De noſtris vero Epiſtolis neγρὺ quidem. Clemens quoque Alexandrinus, qui *priore* ad Cor. toties utitur, cum de *poſteriore* ſileat, eam antiquis non fuiſſe receptam, quod Euſebium modo vidimus adfirmantem, ſicut recte colligitur; ita noſtras ipſi plane fuiſſe ignotas eo majore iure derivatur, quod, ex. gr., Paulum Apoſtolum inter conjugatos retulerit [c]; non facturus, ſi haſce Clementis Epiſtolas vidiſſet,

§ IV. Aliis miſſis, ad Epiphanium & Hieronymum, quibus Epiſtolæ noſtræ non tantum notæ, ſed & pro genuinis habitæ cenſentur a Cl. editore, nos conferamus, &, num illud dubio careat? diſpiciamus. Epiphanius [d], Ebionæos falſatorum ſcriptorum Clementis Romani, quæ περίοδοι *circuitus Petri* adpellantur, & Clementi inſcribebantur, reos acturus, *epiſtolas Clementis circulares, quæ in Sanctis Eccleſiis leguntur*, in medium profert, & eorum ac Clementis diverſas doctrinas, duobus productis ex illis epiſtolis exemplis, demonſtrat; quorum alterum eſt, Clementem ibi *docere* παρθενίαν *virginitatem, quam, Ebionitæ*, dicit, *repudiant*; alterum, ipſum ἐγκωμιάζειν *laudibus extollere Eliam, Davidem & Samſonem ac omnes Prophetas, quos illi deteſtantur*. Ecce duo Epiſtolarum, de quibus agimus, criteria! quæ frus-

[a] adv. hær. l. III. & 3. [b] Hiſt. Eccleſ. l. III. c. 38.
[c] Strom. l. III. c. 6. p. 535 [d] Hær. XXX. §. 12. p. 139.

ſruſtra in Epiſtolis Clementis aliis reperias. Nusquam enim alias, ut putatur, *virginitatem* docet, nusquam *Samſonem* celebrat: quod tamen utrumque in his facit Epiſtolis. Nihil videtur clarius, nec tamen mihi; cui omnis nondum eſt ademtus ſcrupulus. Neſcio enim 1. qua ratione Epiphanius haſce Epiſtolas adpellare potuerit ἐγκυκλίυς *encyclicas*, circulares, quæ *in Sanctis eccleſiis prælegun-tur*? id quod Euſebius [a], ipſe etiam Hieronymus [b], de una ſola Clementis Epiſtola ad Gorinthios teſtatur, ultimus vero *Canonum* Apoſtolicorum, ut vocantur, de *duabus*: quæ, licet mutilæ, in manibus noſtris ſunt. Ex quo, ni fallor, elucescit, Epiphanium, hoc addito critero, noſtras epiſtolas, quarum nullus meminit, in oculis non habuiſſe, ſed vulgatiſſimas illas, vel duas, vel *unam*, non obſtante numero plurali, de quo mox. 2. Nec illud in Epiſtolas, quæ nos exercent, quadrare videtur, quod *Davidem* & *Samſonem* ſimpliciter & tantopere celebrare dicatur Clemens in Epiſtolis illis, ut verbo ἐγκωμιάζειν uti debuerit. David enim & Samſon longe alio ſcopo hic in ſcenam prodeunt, tanquam qui per commercium cum mulieribus in gravia inciderint crimina; ut eorum exemplo admoniti continentes ab omni vel leviſſimo conſortio cum fœminis ſibi ſolicite caveant. Laudat quidem ceteroquin Davidem, ſed de *Simſone* nihil aliud habet, ac ipſum fuiſſe Naziræum, virum fortem & Spiritu Dei, ſc. heroico, præditum: illudne meretur, *laudibus ornari*, dici? 3. Denique, ſi haſce Epiſtolas coram oculis habuiſſet Epiphanius, dixiſſetne tam ie-

[a] Hiſt. Eccleſ. l. c. [b] de Viris illuſtr.

jejune, cum *docere virginitatem*? quam ad cœlum usque extollit, tanquam divinam & Angelicam vitam: hic potius verbum ἐγκωμιάζειν adhibuiſſet.

§ V. Quid itaque? ad celebratiſſimam Clementis ad Corinthios Epiſtolam quominus reſpicere potuerit Epiphanius, quid prohibeat, non video? quo epitheton epiſtolarum *circularium*, quæ *in Eccleſiis prælegantur*, nos unice ducit. Nec abhorret, quod Clemens in illis docere dicatur virginitatem; cum plus ſemel *caſtitatem inculcet*, *virginitatem* quoque, voce licet illa non adhibita, quæ poſtea in uſu cœpit eſſe frequentiore, & propterea ab Epiphanio uſurpata, non negligat docere; ut loca, a Grabio *a* jam prolata, abunde evincunt. Alteram Clementis Epiſtolam, cujus fragmentum tantum reſtat, ſi Epiphanio quoque obverſatam fuiſſe velimus, quod omnino putem, cum quod encyclicas adpellet epiſtolas, tum Epiſtolarum meminerit, res clarior adhuc evadet: ut ibidem jam docuit Grabius. De quo mox plura dicam. Hæccine non ſufficiant verbo *docere*, quo utitur Epiphanius? fortiore, ſine dubio, uſurus, inſignis & ipſe virginitatis patronus, ſi encomiis aliquibus ornaſſet virginitatem Clemens. Laudibus præterea in ipſa illa Ep. ad Cor. honoravit Eliam & Davidem, quod hic tradit Epiphanius, uti notum eſt. *b*. Sed *Samſonis*, quem addit Epiphanius, nullam facit mentionem; agnoſco. Nec tamen mentem muto: quia Epiphanius memoria potuit eſſe lapſus; vel ipſe ob nobis ignotam rationem data opera adjunxiſſe Sam-

ſo-

a Spicileg. Patr. ſec. 1. p. 263. *b* § 17, 18.

ſonem; quod veteribus in aliorum ſcriptorum, etiam ſacrorum, citationibus frequentiſſime contingere, Doctis, Tibi utique, Cl. Weſſelingi, notiſſimum eſt. Sed abſolvamus Epiphanium, licet minus accuratum auctorem, ſi per Te liceat, ab hoc errore; nec ipſi, ſed librario, Samſonem acceptum feramus, qui, compendioſa ſcriptura Σαμ. deceptus, de *Samuele* fecit Samſonem, & ibi [a] & paulo poſt [b]. Cujus conjecturæ fundum præſtat, quod 1. inter eos, qui ex V.T. Sanctis ab Ebionæis ſpernebantur, ubi eos ex profeſſo recenſet Epiphanius [c], nullus locus detur Samſoni, & mox [d] Samuelem iis diſerte adnumeret; Samſonis mentione vel a librario ex ſuperiori lapſu, vel ex ambiguitate lectionis Σαμ. & ibi addita. 2. *Samſonem* in hac ſerie orationis memorare non potuerit: cum quod inter Prophetas locum tenere non queat; in quibus recenſendis eſt Epiphanius, *Samſonem & cunctos prophetas* a Clemente laudari tradens: ad quam orationem ecquis eſt, qui non offendat? tum quod *Samuel* & cuncti prophetæ recte conjungantur, & alibi ſoleant; uti, ne alia proferam Act. III. 24. &. *omnes Prophetæ, a Samuele & ſequentibus*; c. XIII. 20. *dedit judices usque ad Samuelem Prophetam*; nec non Hebr. XI: 32. *David, Samuel & prophetæ* occurrunt. 3. Samſonem quare Ebionitæ cum deteſtatione reſpuerint, cum Moſen & Joſuam, tanquam *ſucceſſorem ejus*, adſumſerint, ipſo Epiphanio teſte, ratio nulla ſit; quæ de *Samuele* ſusque deque habito reddi poteſt facillima ex mente Epiphanii;

quia

[a] p. 139. [b] p. 143. [c] p. 142. [d] p. 143 [e] p. 142.

quia in Prophetas, quorum unus & primus fuit *Samuel*, male fuerunt adfecti; eo magis in *Samuelem*, quod is Davidem unxerit, quem deteſtabantur Ebionæi, ſi Epiphanio eredendum ſit. Taceo, 4. nullam dari poſſe vel probabilitatis aliqua ſpecie veſtitam rationem, quare ex tot aliis poſt Joſuam, quem adoptarunt, *Samſonem* in ſpecie cum Davide & Eliſa traduxerint, aut quare Epiphanius unius *Samſonis* expreſſe voluerit meminiſſe.

§ VI. Sed unde *Samuelem*, ſi ei locus hic ſit dandus, exſculpſerit Epiphanius, ſi ad Epiſtolas vulgatas Clementis reſpexit? cum nec ipſum expreſſe memoraverit Clemens, ubi Eliam, Eliſam & Davidem celebrat [a]. Fieri potuit, ut vel ex generali *Prophetarum* mentione apud Clementem, qui Eliam, Eliſam, Ezechielem & *Prophetas* celebrat, *Samuelem* eodem loco fuiſſe apud ipſum habitum cogitaverit, adeoque ex memoria locum illum citans addiderit Samuelem, tanquam a quo Prophetarum ſeries repeti ſoleat, ſicut Clem. Alex. [b], eundem locum noſtri Clementis citans, adjecit *Johan. Baptiſtam*, vel pro *Ezechiele* apud Clementem legerit, aut legendum cenſuerit Samuelem, ſerie recenſionis id requirente; & Apoſtolo Heb. xi: 32, quem Clementi obverſatum fuiſſe veteres paſſim ſtatuerunt, & phraſis in ovillis ac caprinis pellibus, qua Clem. & Ap. l. c. utitur, probabile reddit, praeeunte; & ipſe enim numerat *Davidem* & *Samuelem* & *Prophetas*; plane ut iſto in loco Clemens. Quam criſin mihi non diſplicere fateor; cum, quo ſcopo *Ezechielem* hic in ſpecie nominaverit, non adparet.

Quo

[a] l. c. [b] Strom. l. iv. c. 17. p. 611.

Quo admiſſo, mendum jam tempore Clem. Alex. in locum iſtum irrepſerit, neceſſe eſt, niſi & Clem. Alex., qui, verba Clementis Romani citans, *Ezechielem*, *Johannem*, *Prophetas* habet, in eodem mendo cubet. Addi poſſet, Epiphanio *Samuelis* mentionem apud Clementem eo magis adridere potuiſſe, quod in catalogo ſanctorum V. T., qui miraculis inclaruerunt, *Samuel* & *Elias* quoque connectantur, Davide in medio poſito, tanquam qui Samueli charus fuit, in *Conſtitut.* Apoſtolicis, a noſtro Clementi adſcriptis, quibus fidem ſuam, ut noſti, obſtrinxit Epiphanius.

§ VII. Quicquid ſit, pro tam explorato non eſſe habendum, Epiphanium in controverſas Clementis Epiſtolas oculos habuiſſe defixos, me reor eviciſſe, quod hic abunde ſufficit. In Hieronymi teſtimonio eludendo ſi res tam bene ſuccedat; neminem veterum Epiſtolas illas memoraſſe, concludendum erit. Hieronymus, virginitatis honores & præmia contra Jovinianum, qui conjugium pudicum non minoris faciebat, vindicaturus, cum dictum Domini noſtri de *eunuchis propter regnum cælorum* citaſſet, duorum etiam ſpadonum ex Script. meminiſſet, & hoc telum pro more ſuo in adverſarium torſiſſet, ita pergit b: *ad hos & Clemens ſucceſſor Apoſtoli Petri, cujus Paulus Apoſtolus meminit, ſcribit epiſtolas, omnemque pene ſermonem ſuum de virginitatis puritate contexuit.* Quæ verba cum in duas dudum vulgatas Clementis epiſtolas non videantur quadrare, quippe quæ nec ad eunuchos tales ſcriptæ ſint, nec virginalem puritatem expreſſe memorent, tantum abeſt, ut totum fere earum hoc argu-

a lib. VIII. c. 1. b contra Jovin. l. 1. p. 21.

gumentum ſit, in controverſas autem epiſtolas exacte, Hieronymum eas ante oculos habuiſſe, cui poſſit eſſe dubium? Longe majore ſeſe hoc commendat, fateor, ſpecie, ac quod ex Epiphanio prolatum eſt: nec tamen omnis mihi exemtus eſt ſcrupulus. 1. Qua ratione Hieronymus ſecum tunc conciliari queat, equidem non video. Alibi enim a duas tantum ſupereſſe Clementis epiſtolas, Euſebio & aliis memoratas, quarum alia in Eccleſiis publice legitur, alia reprobatur, diſerte tradit. Neutram harum ſi hic intenderit, ſed alias Clementis Epiſtolas, ſibi nimis aperte foret contrarius: utique non potuiſſet hic commemorare Epiſtolas, tanquam communiter notas, uti ſermo ejus indicat: loquitur enim tanquam de re nemini non, etiam adverſario ſuo, cognita; nulla addita nota, ex qua ſe novas citare epiſtolas poſſit intelligi. 2. Vix quoque ac ne vix percipio; ipſum, qui in diſputationibus cum adverſariis, hoc in primis in libro contra Jovinianum, omnia exaggerat, rem extenuaturum eſſe, & cum reſtringendi vocula, *pene*, dicturum, *omnem pene ſermonem de virginitatis puritate contexuit*, ſi ad noſtras epiſtolas reſpexiſſet: cum per duas illas Epiſtolas nihil aliud agatur, quam de virginitatis puritate; & totæ eo ſpectent, ut virginitatis cultores recte inſtruantur, & dirigantur. Tu, qui Hieronymi genium tam accurate perſpectum habes, hoc ut credas, in animum poteris inducere? 3. Denique haſce ſi oculis luſtraverit Epiſtolas Hieronymus, qui nihil intactum reliquit, quo pungat adverſarium, quæ quæſo ratio fingi poterit, quare epiſtolarum commemoratione nuda, & obiter facta, contentus, epiſtolis non fuerit contra ad-

a Vir. illuſtr. c. xv.

adverſarium uſus? eas non urſerit; viri Apoſtolici, & tantæ autoritatis, teſtimonio non protriverit Jovinianum, tanquam apoſtolicæ doctrinæ deſertorem; nullum inde locum in tota hac diſputatione, licet occaſio ſeſe ubique offerret, citaverit? 4. Mitto, nemini non valde paradoxum videri debere, epiſtolas, ſi Hieronymo fuerint cognitæ, & ab ipſo in hac Diſputatione productæ, omnes alios præter ipſum latuiſſe, adeo ut ne veſtigium quidem earum hoc tempore apud ullum occurrat.

§. VIII. Dicemusne itaque, Hieronymum, aut lapſu memoriæ, aut opinione deluſum, auctorem epiſtolarum, quarum meminit, cum Clemente confudiſſe, eique, quod alterius erat, adtribuiſſe? minime hoc a perſona ejus, quam & in diſputando ſolet, & in hoc libro gerit, foret alienum. Diſputandi enim fervore, & vincendi flagrante ſtudio abreptus, quod ei paſſim contigit, in ejusmodi, aut ſimiles, ſæpe incidit hallucinationes; imo pia aliquando fraude, ut peſſime dici adſolet, nihil non ad ſupplantandum adverſarium, ſive verum ſive falſum ſit, adripit. Hoc eum diſputaſſe animo, hac uſum fuiſſe methodo, licet in Hieronymi ſcriptis verſatum fugiat neminem, ſiſtamus tamen ipſum in hac ipſa cauſa, quam contra Jovinianum egit, confitentem. Cum accuſaretur in alterum extremum delapſus, & in nuptias iniquior, inter alia ſeſe defendens dicit [a], *aliud eſſe γυμναστικῶς ſcribere; aliud δογματικῶς; in priore vagam eſſe diſputationem, & adverſario reſpondentem nunc hæc nunc illa proponere; argumentari ut libet, aliud loqui aliud age-*

[a] In Apol. ad Pammachium p. 73.

agere; *panem*, *ut dicitur*, *oſtendere*, *lapidem tenere.* Addit dein, *turpe non eſſe*, *hoſtem dolis ferire*, *non viribus.* Nec obſervaſſe abs re fuerit, cum *curſim & celeriter* dictaſſe [a] hanc refutationem, & alibi [b] faſſum; *ſe non eſſe tantæ felicitatis*, *quantæ plerique hujus temporis tractatores*, *ut nugas meas*, *quando voluerim*, *emendare poſſim.* Dedit quoque præcipitantiæ haud unum ſpecimen in libris contra Jovinianum; *Enoſchum* & *Enochum* [c], *Judæ* epiſtolam & Librum *Judicum* [d], confundendo, ne alia proferam. Poſſem enim ſimilia ex aliis ejus ſcriptis eriſticis excitare; ſed uno in rem aptiſſimo contentus ero, quo pro Barnaba poſuit Ignatium in Dialogis adverſus Pelagianos [e]: *Ignatius vir Apoſtolicus* & *martyr*, inquit, *ſcribit audacter*, *Elegit Dominus Apoſtolos*, *qui ſuper omnes homines peccatores erant.* Quod in Ignatii epiſtolis nuſpiam, in Barnaba mox in principio diſerte occurrit, & inde ab Origene [f] jam prolatum eſt: uti optime noſti, qui & alia ſimilia in promptu, vir amiciſſime, habes. Sed vide, num verba Domini ex *Euangelio ſecundum Aegyptios* ex Julio Caſſiano apud *Clementem Alexandrinum* [g] memoria revolvens, & eadem in Epiſtolis Clementis Romani occurrere, uti vere exſtant, recordatus, pro Caſſiano non potuerit *Clementem Romanum* ſumſiſſe, & hunc ad *Eunuchos* ſcripſiſſe dicere, cum Caſſianus ibidem περὶ ἐγκρατείας legatur ſcripſiſſe, & locum Jeſajæ de *Eunucho non infrugifera arbore*, cujus Hieronymus meminit, etiam citaverit. Hujus-

[a] l. I. contra Jovin p. 24. [b] Ep. 58. ad Pamm. p. 81. [c] p. 23. [d] p. 24. [e] lib. III. in initio [f] Contra Celſ. l. I. ad finem. [g] Strom. l. III. c. 13.

juſne viri, in ejusmodi ſcribendi genere, teſtimonio quis fidem adſtrinxerit?

§ IX. Sed eo non neceſſe eſt veniam, ut Hieronymi teſtimonium enervem: aliud ſupereſt, quo ipſum Clem. Rom. epiſtolam priorem, communiter receptam, intendere, & de ea dicere potuiſſe, *omnem pene ſermonem de virginitatis puritate contexuiſſe*, defendam. Etſi Clemens de caſtitate in genere, & virginali in ſpecie, quatuor aut quinque in locis tantum expreſſe loquatur; quæ Grabius *a* jam excerpſit, uti ſupra notavi: cum tamen ſæpe & paſſim *decentiam*, *moderationem*, *temperantiam* commendet, carnem & mundum ubique perſtringat; hæc & horum ſimilia ab hoc fervido diſputatore facile adripi potuerunt, & eum in hæc verba præcipitem agere, ut, Clementem in ea epiſt. omnem *pene ſermonem de virginitatis puritate contexuiſſe*, dicere auderet. Me hic nihil fingere, quisque, qui Hieronymum ex Apoſtorum epiſtolis pro virginitate diſputantem, & loca corradentem, in hoc libro contra Jovinianum legerit, facile obſervabit. Prolixum poſteaquam locorum catalogum texuit; ſubjungit adhuc *b*, *dies me deficeret*, *ſi voluero omnia caſtitatis de Apoſtolo præcepta memorare.* Potuiſſet itaque de Epiſtolis Paulinis eodem jure dicere, eum *omnem pene ſermonem de virginitatis puritate* contexuiſſe. Quis itaque ex tam imprudentis nec ſui compotis diſputatoris verbis de Clemente, cum epiſtolam ejus notiſſimam in oculis habuiſſe, ejusque argumentum violenter ad ſcopum detorſiſſe, negare auſit? quis hinc pro certo adfirmare, ei

alias

a Spec. P. Sec. 1. p. 263. *b* lib. 1. p. 33.

alias, in ſpecie controverſas noſtras, unice in mente eſſe debuiſſe?

§ X. Sed aliam aperire animus eſt viam, qua honori eruditi Patris conſulitur ſimul, ſimul cauſa, quam defendo, in clariore luce collocatur, &, Hieronymi teſtimonium pro hiſce Epiſtolis nihil facere, adparebit illuſtrius. Docti Patris verba, quibus Clementem dicit ad ſpirituales & Euangelicos *eunuchos* ſcripſiſſe, *omnemque pene ſermonem de virginitatis puritate contexuiſſe*, & alteram Clementis Epiſtolam, cujus fragmentum, ſine capite & calce, tantum ſupereſt, attentius relegenti, plus quam probabile viſum eſt, hanc ipſam epiſtolam ipſi in animo præcipue fuiſſe. Etſi enim *Epiſtolas* adpellavit, ad *unam* tamen in primis reſpicere potuit, cum quod hoc loquendi genus, exemplis etiam ex Patribus a Cotelerio [a] & Fabricio [b], qui & aliis ex auctoribus produxit, illuſtratum, non ſit inſolitum; minus in *rhetorico ſermone*, quo in hoc libro & aliis utitur Hieronymus; tum quod *priorem* Clementis Epiſtolam non voluerit expreſſe excluſam, ut adverſarium fortius obtunderet. Epiphanius quoque, loco modo expoſito, *encyclicas* Epiſtolas Clementis laudans, in unam eandem, in quam Hieronymus, oculos maxime habuit defixos; quippe cui *encyclicæ* epitheton aptius conveniat: cum altera illa *Corinthiacæ* Eccleſiæ fuerit directe inſcripta; adeoque leviore ſenſu *circularis*, quatenus ad alias Eccleſias quoque potuit miſſa eſſe, ut ubique legeretur; ſicut Apoſtolorum epiſtolis competit,

[a] Ad Polycarp. §. 3. [b] Cod. Apocr. N. T. t. i. p. 915. & t. II. p. 737.

tis. Nihil quoque impedit, quominus ad *caſtitatis* ſtudioſos directa in ſpecie ſtatuatur Epiſtola *poſterior* Clementis; modo argumentum faveat, de quo mox: quia nullam habet ſpecialem inſcriptionem, ſed *fratres* in genere compellantur. Me quidem non latet, nonnullos, etiam Photium *a*, & hanc Epiſtolam ad Corinthios fuiſſe exaratam opinatos fuiſſe; ſed quo fundamento, neſcio? cum Euſebius *b* de eo nihil referat, ſed, *aliam circumferri Clementis Epiſtolam*, ſimpliciter tradat: cui Hieronymus *c* ipſe adſtipulatur. Fortius ſtringeret, ſi, quod Beveregius alibi *d* contendit, Dionyſius Corinthiorum Epiſcopus Sec. II. in Epiſtola ad Romanos apud Euſebium *e*, utriusque mentionem feciſſet, alterius, quæ in Patribus Apoſtolicis Cotelerii *prior* eſt, nomine Epiſtolæ a Romana Eccleſia miſſæ ad Corinthios, *alterius*, quæ ibi poſterior eſt, nomine Epiſtolæ per Clementem ad ad eosdem ſcriptæ. Sed quin erret Vir Doctiſſ., quod a Clar. Moyne *f* deinceps vidi occupatum, ſed non ſatis adſtructum, equidem non dubitaverim, *cum* quod Euſebius de una tantum Clementis Epiſtola manifeſte intellexerit, *tum* quod falſo tunc dixiſſet Euſebius, unam tantum Epiſtolam in Eccleſiis legi, alteram pro dubia haberi, non adhiberi ſolitam a Veteribus, ut ſupra vidimus; *tum* quod Dionyſius diſerte inter Epiſtolam Romanorum ad Corinthios, & eam per *Clementem* ſcriptam dis-

a Bibl. cod. 113. 126. *b* Hiſt. Eccleſ. l. III. c. 38. *c* de Vir. Ill. c. 15. *d* In codice Canonum vindicato l. II. c. 9. *e* Hiſt. Eccleſ. l. IV. c. 23. *f* Var. S. p. 1067.

diſtinguat; &, per *Clementem* dicens, clare indicet Romanorum per Clementem ſcriptam; quæ ipſiſſima eſt notiſſima illa Epiſtola in Patribus Apoſtolicis prior. Dubium itaque non eſt, quin per Romanorum Epiſtolam, ab ea per Clementem diverſam, intelligat ſuo tempore a Romanis ſub Sotere Episcopo exaratam; cujus etiam meminit Euſebius [a] in præcedentibus; & manifeſtum indicium eſt in eo, quod eam Romanorum epiſtolam nunc prima vice fuiſſe lectam in Eccleſia Corinthiaca, deinceps continuandam lectionem eſſe, innuat.

§ XI. Cum vero epiſtolæ Clementis ad Corinthios hoc monumentum, nomen Clementis quoque præferens, fuerit antiquitus adnexum, opinio de Epiſtola hac, ad Corinthios quoque ſcripta, hinc facile naſci, & in vulgus emanare potuit. Pondus noſtræ ſententiæ de Epiſtola non ad Corinthios ſcripta adderet haud leve, ſi Dodwelli [b] conjectura, fragmentum, quod habemus, non *Epiſtolæ*, ſed *διδαχῆς inſtitutionis* Clementinæ partem conſtituiſſe, & eum prætuliſſe conſpectum, tam certa foret, quam probabilis. Quicquid ſit, generalem fuiſſe vel *doctrinam*, vel *Epiſtolam*, nec ad certam aliquam Eccleſiam, & ſi ad eam, non ſolam, ſed univerſalioris uſus, ad alias quoque Eccleſias, uti inſcriptio Eccleſiæ Smyrnenſis de martyrio Polycarpi habet, directam, ſuffecerit, adeo ut *circularem* adpellare Epiphanius, & Hieronymus, ad continentes & virgines quoque pertinuiſſe, adſerere potuerit. Notari enim velim, Hieronymi verba non ne-

[a] Ib. l. II. c. 25. [b] Diſſ. Iren. I. § 29, 30.

neceſſario exigere, ad eos *ſolos* fuiſſe deſtinatam Clementis hanc epiſtolam, ut ipſe adpellat; ſed *etiam* ad eos ſpectaſſe; ita ut *& ad eos* cenſeri poſſit Clemens ſcripſiſſe; ipſique, ad ſe quoque informationem Clementis pertinere, exiſtimare potuerint & debuerint.

§ XII. Verum enim vero, ſi eam Clementis Epiſtolam in animo habuerit, quam Clementi directe [a] adtribuit, qua ratione ſibi cenſebitur conſtare, qui alibi, eam *repudiari* a *Veteribus*, tradit. Græca quidem verſio habet, *παρὰ πάντων ἀποδοκιμάζεται* ſed, *παλαιῶν*, legi oportere, a Doctis jam eſt obſervatum. Poſſem quidem reſpondere, Hieronymum ſæpe aliter qua *diſputatorem*, aliter qua *hiſtoricum* & *doctorem* loqui, uti conſtat, & ſupra jam obſervavi; adeoque monumentum in diſputatione ad proterendum adverſarium citare potuiſſe, cui ipſe alias non multum fidebat. Poſſem & alia de Hieronymo proferre exempla, ſed unum ſuffecerit reſpectu hiſtoriæ *Theclæ*, quam in Script. Eccleſ. in *Thecla* reprobat, ſed alibi [b] adſumere videtur; niſi inter acta Theclæ ac Pauli, & inter ipſam Theclæ converſionem ſit diſtinguendum. Sed eo non eſt ut deveniam neceſſe; cum aliud, quo Hieronymus ſecum in concordiam redeat, ſuppetat. Sufficit enim 1. cum in libro de ſcript. Eccleſ. *Veterum*, non *ſuam* exponere mentem, 2. nec verbum *repudiari* ſtricto, verum molliore & laxiore ſenſu capi debere; non ac ſi ſcriptum hoc pro *ſpurio*, ſed *dubiæ* tantum autoritatis fuerit habitum. Euſebius [c] enim, quem ſequitur Hieronymus, nihil aliud habet, ac epiſtolam hanc non

per-

[a] Script. Eccleſ. cap. 15. [b] Ep. 22. ad Euſtoch. fin. [c] H. E. l. III. c. 38.

perinde fuiſſe cognitam, quandoquidem vetuſtiores ea non fuiſſe uſos ſcimus. Ipſe quoque Euſebius [a] phraſi ἐν νόθοις in *ſpuriis*, cui ἀποδοκιμάζεσθαι fere reſpondet, nonnunquam eodem molliore ſenſu uſus eſt pro *dubiæ* tantum auctoritatis; uti Valeſius ad eum recte advertit. 3. Addatur, epiſtolam Clèm., de qua loquimur, ab aliis veterum quoque fuiſſe adſumtam, & in Eccleſiis nonnullis lectam: uti ex ultimo canone Apoſtolico, & aliunde demonſtrarunt Cotelerius [b], & Beveregius [c]. Epiphanius [d] utique, ex *una epiſtolarum* citans verba, quæ in *priore* occurrunt, *duas* agnoſcere ad minimum videtur.

§ XIII. *Scopum* & *argumentum* Epiſtolæ, ut, quam apte verba Hieronymi, *omnem pene ſermonem de virginitatis puritate contexuit*, in eam conveniant, manifeſtum faciam, his verbis expreſſit Photius [e] quæ præmittere viſum eſt, ἡ δὲ δευτέρα, καὶ αὐτὴ νυθεσίαν καὶ παραίνεσιν κρέιττονος εἰσάγει βίυ, καὶ ἐν ἀρχῇ χριςὸν τὸν θεὸν κηρύσσει. *Secunda vero Epiſtola & ipſa informationem, ſed* (ſic verto καὶ, quia opponit hoc priori Epiſtolæ, quæ divinum de Chriſto titulum non habet, judice Photio) *admonitionem divinioris vitæ continet, & in principio Chriſtum Deum prædicat.* In quibus verbis animadverti inprimis velim, phraſin κρέιττονος βίυ, non, ut ſolet, *melioris*, ſed vel, *divinæ* aut *divinioris vitæ*, vertendam, ut feci: quem ſignificatum vox κρέιττων apud Græcos habet, quibus κρέιττονες ſunt θεοί, uti Heſ. reddit. quod jam

[a] Ib. c. 25. coll. cap. 31. [b] In judicio ei præmiſſo [c] Cod. can. vind. l. c. [d] Hær. 27. § 6. [e] Bibl. cod. 126.

jam, ut noſti, obſervavit Vir. Clar., quo uterque graviſſ ſumus in hac lingua Doctore, bene de nobis merito, Cl. Bos [a]; licet res non ſit ignota: vel *præſtantioris*, ſive dignitate ſive utilitate: qui uſus ſi placeat, quod forte tutius, cum Dii quidem κρείττονες, ſed βίος κρείττων videri inſolentior poſſet, vita præſtantior non de communi Chriſtianorum vivendi genere, ſed excellentiore & utiliore capienda erit. Quemadmodum *dona* κρείττονα *præſtantiora* adpellat Apoſtolus, 1 Cor. XII: 31. & qui *virginem* ſuam *non* dat *nuptum*, dicit 1 Cor. VII: 38., κρεῖσσον *melius* & *utilius* facit; & vidua ipſi mox verſ. 40, quæ ita manet, audit μακαριωτέρα *felicior*. Quo ipſo videmur manu quaſi ad ſuperiorem aliquem vitæ gradum duci, quem Veteres jam cito in virginali vel cœlibe vita conſtituerunt; quod Epiphanio [b] eſt βίῳ ἐξοχωτάτῳ ἄγεσθαι *excellentem vitæ rationem inſtituere*, & ἐν τάξει Ἀγγέλων in *ordine Angelorum*; Euſebio [c] vero, διὰ τὴν περὶ τὰ κρείττω σχολὴν ut *excellentioribus rebus vacent*; Clementi Alex. etiam *Dii* adpellantur, uti mox obſervabo: qui, de virginitate etiam loquens, inquit [d], ἡμεῖς ἐυνεχίαν --- μακαρίζομεν *caſtitatem nos* -- *beatam prædicamus*. De quo poſt erit occaſio dicendi. Ex quo, ni fallor, haud obſcure pateſcit, auctorem hujus epiſtolæ vel doctrinæ, quiſquis fuerit, non enim Clementem fuiſſe exiſtimo, de quo forte etiam poſtea, præter *divinitatem* Chriſti præcipue intendiſſe

[a] Anim. ad Script. Gr. c. 15, 17. [b] Hær. LX Angelic. [c] dem. Eu. l. 1. c. 9 p. 32. [d] Str. l. II, p. 511.

diſſe de *virginitatis puritate*, uti Hieronymus inquit, *ſermonem contexere*.

§ XIV. Conſulamus nunc ipſam epiſtolam, & poſſitne hoc ex ejus argumento erui? diſpiciamus. De *divinitate* Chriſti res in aperto eſt; ab ea enim mox incipit: cui, ad ſcopum noſtrum nihil facienti, non immorabor. Sed brevi ſeſe ad *potioris* vitæ, ut Photius inquit, ſeu *divinioris*, informationem totus vertit. *Virginitatem* quidem non adpellat, nec nude ac palam eam inculcat; verum, ut facilius in animos, nondum huic doctrinæ eo tempore adſuetos, irrepat, occultius & indirectius, *oblique a nuptiis avocans*, non *exſerte*, ut Tertulliani [a] phraſi, huc recte quadrante, utar, loquitur enim de tempore ante Montanum ſuum, & de eadem re. Quæ ipſa potuit eſſe ratio, quare Hieronymus ſcopum Epiſtolæ expoſuiſſe contentus, ea contra Jovinianum non amplius uſus fuerit; quia generales & ambiguæ erant phraſes, in alium etiam generalem ſenſum torquendæ. Sed proferamus nonnulla indicia, ex quibus iſta auctoris mens, quam dixi, pelluceat. Detegit autem ſcopum ſuum pedetentim, clarius ac clarius. 1. Primum indicium mihi in fin. capituli *quarti* deprehendiſſe videor: ubi, tanquam verba Domini noſtri, hæc profert. *Si fueritis μετ' ἐμȣ̃ συνηγμένοι ἐν τῷ κόλπῳ μȣ, mecum congregati in ſinu meo, & non feceritis mandata mea, abjiciam vos, & dicam vobis: diſcedite a me, non novi vos, unde ſitis, operarii iniquitatis.* Vix dubitaverim, quin & hæc verba citaverit auctor ex *Euangelio ſecundum Aegyptios*, toto my-

[a] De monogam. c. 3.

myſtico, & ad virginitatem commendandam adcommodato, quo ipſum poſtea manifeſte fuiſſe uſum mox adparebit: nusquam enim priora verba in Euangeliis noſtris ſeſe offerunt. Deſignant vero verba, *congregatum eſſe in ſinu Chriſti*, intimiorem præ reliquis diſcipulis *familiaritatem* & amicam dilectionem, quali gaviſus eſt Johannes Apoſtolus, de quo hæc phraſis adhibetur, Joh. XIII: 23. & uxor fruitura marito, in *cujus ſinu* cubare dicitur [a]; adeoque ad eos referenda eſt phraſis, qui præ reliquis Chriſto inſtar ſponſæ puræ & caſtæ ſponſo ſuo ſoli, ſine ulla cum aliquo conjunctione carnali, adhæreſcebant, & inſtar Johannis *virginis*, uti putabant veteres, *virgines* erant, & propterea arctiore cum Chriſto gaudebant commercio; ſicut *Johannem*, qua talem, fuiſſe reliquis Apoſtolis, uxoratis quippe, prælatum, & ad arctiſſimam complexus Chriſti unionem admiſſum, crediderunt virginitatis patroni. Clemens in Epiſt. priore [b], a Cl. Wetſtenio vulgata, de Johanne haud abſimilem in modum loquitur: *rurſus Johannes, qui cecidit ſuper pectus Domini*, qui *dilexit eum valde, etiam ſanctus fuit*; non *enim fruſtra dilexit eum Dominus*; quo ipſo innuit auctor, virginitatis cauſa ipſum fuiſſe Domino in deliciis. Quod Hieronymus diſertius expoſuit; *& tamen*, dicens [c], *Johannes, unus ex diſcipulis, qui minimus traditur fuiſſe inter Apoſtolos, & quem fides Chriſti virginem reppererat, virgo permanſit*, & ideo *plus amatus a Domino*, & *recumbit ſuper pectus Jeſu*. Addamus, Hieronymum eodem ſenſu

[a] 2 Sam. XII: 3. Mich. VII: 5. Deut. XXVIII: 56.
[b] p. 5. [c] Adv. Jov. l. 1. p. 26.

ſenſu phraſi fuiſſe uſum, quaſi ad hunc, de quo agimus, locum reſpicientem; quum Chriſtum introducit loquentem inter alia in hæc verba [a]. *Mihi illi eunuchi placent, quos caſtravit non neceſſitas ſed voluntas. Libenter eos in meos ſinus recipio*, &c. quando mox Clementis, tanquam virginitatis præconis, mentionem injicit. Nec abhorrent verba, quæ Paulo in ore dantur in actis *Theclæ* [b], eodem ſpectantia, ex. gr. *beati continentes, quia ipſis loquetur Deus*, ſc. familiarius & in ſecreto, ſicut in ſinu ſuo recubantibus: rurſus [c]; *beati, qui baptiſmum purum ſervant, quia* ipſi ἀναπαύσονται *recumbentes recreabuntur apud Patrem, Filium & Spiritum S.* Addamus ipſius Athenagoræ [d] verba: *invenias multos ex noſtris*, dicit, *in utroque ſexu, qui cœlibes conſeneſcunt*, ἐλπίδι τοῦ μᾶλλον συνέσεσθαι τῷ θεῷ, *ſub ſpe ſe ſic conjunctiores fore Deo.* Concinit dictum apud Clementem Alexandrinum [e], αὐτὰρ ἐγὼ ἐμὲ λύσομαι τῆς ἐπιθυμίας διὰ τὴν πρὸς σὲ οἰκείωσιν, κύριε. *Sed ego me liberabo a cupiditate, ut mihi tecum intercedat conjunctio, Domine.* Quo etiam referri, ſi myſtice ſit capiendum, quod Cl. Moyne [f] præter alios placet, vel inde ortum fuiſſe cenſeri poſſet, Johannem, *virginem* habitum, & κατ' ἐξοχὴν adpellatum, in *ſanctuarium* dici intrare ſolitum, & πέταλον *laminam auream*, Pontificalem ſc., cui *ſanctum Domini* inſculptum erat, geſtaſſe [g]. Quod idem de Jacobo, qui & ἅγιος *ſanctus* ab *utero matris* dicitur, ac *virgo* manſiſſe, traditur apud Epiphanium [h].

§ XV.

[a] Ibid. p. 20. [b] Apud Grab. Sp. P. Sec. I. p. 96. [c] Ibid. [d] Leg. pro Chriſt. p. 129. [e] Strom. l. IV. p. 631. [f] Var. S. p. 28. [g] Euſeb. H. E. l. III. c. 31. v. 24. [h] Hær. LXXVIII. p. 1046.

§ XV. 2. *Secundum* ſcopi Autoris ſignum ſeſe mox ſequente *capitulo* prodit, quo *deſerere* τὴν παροικίαν τοῦ κόσμου τούτου *ipſum hujus mundi incolatum*, & ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου *egredi ex mundo hoc*, inculcat, eumque incolatum mox ἐπιδημίαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῆς σαρκὸς ταύτης *incolatum* in *mundo hoc hujus carnis* adpellat; quando injungit τὸ θείως *A*

ζ

A MS. pro θείως habere ὁσίως *pie & ſancte* obſervat & adprobat Daviſius; cui pondus addit, quod cap. VI. ſequente ὅσια καὶ δίκαια jungantur; & in ep. 1 Clem. § XXI. ὁσίως ἀναστρέφεσθαι, ac § XLVIII. ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ. At enim, cum idem Autor. ep. 1 §. VI. θείως πολιτεύεσθαι *divinam ducere vitam* habeat, & noſter, ſic dictus Clemens, *mundana tanquam aliena reputare*, mox ſubjungat, θείως *divine* forte poſſit retineri. Adpellantur quoque ejusmodi *aſceta* οἷά τινες θεοὶ *quaſi quidam cœlites*, *reliquorum hominum vitam deſpicientes*, apud Euſeb. Dem. eu. l. 1. c. 8. Sic & Photius epiſt. 1. p. 39. Τὴν ἀγαμίαν nuncupa: θεῖον πρᾶγμα καὶ ὑπερφυὲς *divinum quid & natura ſuperius*. Clemens quoque Alex. Strom. l. 11. p. 494. θεοὺς *Deos* dicit adpellari τοὺς ἡδονῆς κρείττονας *qui ſunt voluptate ſuperiores*. Chyſoſtomus τὴν ἰσάγγελον πολιτείαν *Angelis æquale inſtitutum* oper. tom. 1. p. 284. qui & deinceps illud vivide depinxit p. 331. Quocum conferre lubens vellem ſententiam apud Stobæum p. 487. *v.* 26. *mulier* κρατέουσα μὲν ἐπιθυμίης καὶ θυμοῦ θείη καὶ ἁρμονίη γίνεται *concupiſcentia & ira ſuperior divina & harmonica fit*; ſi per Cl., & communem noſtrum amicum, L. C. Valckenaerium, qui mihi hunc locum monſtravit, ſed ὁσίη reponendum vult, liceret. Tu videas & judices, amiciſſime Weſſelingi. Sed ὁσίως ſi placeat, intelligamus βίον ἀληθῶς θεοσεβῆ *vitam vere piam*, uti virginitatem nuncupat Euſebius l. c. Eſt quoque virginum proprium apud veteres epitheton, quod ſint ἅγιαι τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι, uti notum: ſicut τὴν ἁγιωσύνην *ſanctimoniam* abſolute adpellat Chryſoſtomus oper. tom. 1. p. 284. nec mirum, cum ex peccato fuiſſe ipſum matrimonium

ὲ δικαίως ἀναϛρέφεσθαι *divine* & *juſte converſari*; nec non *mundana hæc tanquam* ἀλλότρια *aliena reputare*, utpote *viam ad requiem futuri regni* & *vitæ æternam: promiſſio Chriſti*, inquiens, *admirabilis* eſt, καὶ ἀνάπαυσις τῆς μελλέσης βασιλείας ϗ ζωῆς αἰώνιος. Sic enim pro αἰωνία legendum eſſe, recte advertit Daviſius. Quæ cuncta, vero ſuo ſenſu ſumta, vitam pingunt cœleſtem & Angelicam, ab omni *ad mundum* & carnem relatione abſtractam, quemadmodum virginem nuncupat Chryſoſtomus, [a] ξένην τῶν ἐνταῦθα πραγμάτων, *ad quam res præſentes nihil pertinent:* qui & deinceps [b] adſerit, *virginitatem* eſſe *nuptiis* tanto præſtantiorem, quanto *cœlum terra*, & *hominibus Angeli*, vitam illam κρείττονα *præſtantiorem* & *divinam*; uti Photius expreſſit. Conferamus nunc, ut res illuſtrior fiat, acta *Theclæ: beati*, inquit Pſeudo-Paulus, οἱ ἀποταξάμενοι τῷ κόσμῳ τέτῳ *qui huic mundo renunciant: beati*, qui *habent uxores*, tanquam *non habentes* (ſtylo hujus autoris, *ſine ullo commercio carnali cum iis*, uti Tertullianus [c] hæc Pauli verba interpretatur, dicens, eum *in matrimonio adhuc poſitos a fructu matrimonii avocare) quia ipſi Angeli Dei fient*. Rurſus, paulo poſt; *beati, qui propter charitatem Chriſti* ἐξελθόντες τῦ σχήματος τῦ κόσμυ *egrediuntur figura hujus mundi*; denique, *bea-*

nium ortum cenſuerit. De quo mox. Imo poſtea adſerit τὸ δὲ καὶ ἁγίως ἀποφαίνειν -- τῆς παρθενίας ἐϛιν *Sanctos vere præſtare* eſt *virginitatis opus* ibid. p. 290. Notum etiam eſt, ὅσιον emphatice adpellari virum Deo plane ſacratum, & ſacerdotem; uti apud LXX frequenter.

[a] Oper. tom. I. p. 263. nov. edit. [b] ib. p. 275.
[c] De Monog. c. XI. p. 532.

beata corpora & Spiritus virginum ; quia placebunt Deo; nec perdent mercedem caſtitatis ſuæ --- ἀνάπαυσιν ἕξουσι εἰς αἰῶνα αἰῶνος *requiem habebunt in ſeculum ſeculi*

§ XVI. 3. Eandem mentem duobus capitulis ſequentibus clarius adhuc evolvit; non tantum, quod ad inimici hujus ſeculi mores referat, præter adulterium, etiam φθορὰν *corruptionem virginitatis*, quem uſum hic & alibi omnino habet, ſed inprimis, quod *a* baptismum velit, ut regnum cœlorum conſequantur, ſervandum ἁγνὸν καὶ ἀμίαντον *caſtum & inmaculatum*, *b. certamen dicat incorruptum*, ἀγῶνα τὸν ἄφθαρτον, magno conatu inſtituendum, ut coronentur, incorruptæ ſcilicet virginitatis corona. Continentiæ enim proprium fere eſt, ἀγῶνα ἀγωνίζεσθαι *certamen quoddam ſuſcipere*, & *vitam deſpicere*; ut Epiphanii *a* phraſis habet. Quo nihil apud Patres frequentius. *c.* addat, *ſi non omnes coronari posſint*, ſaltem ἐγγὺς τοῦ στεφάνου *prope coronam ſint*. Quod quid quæſo aliud erit, quam conjugii legitimi præmium accipere, ſed non *Coronam* virginitatis? De quo Veteres ubique loquuti ſunt, Clemens quoque in priore ep. Werſten. diſerte. *d.* Notanda quoque ſunt verba, quibus comparantur ſecum *corruptibilis* & *incorruptibilis certaminis corruptores, qui projiciuntur extra ſtadium*. Quo ſimili utitur Epiphanius *b*, illudque *ad virginitatem* adplicat, non ſine adluſione forte ad hunc locum, *e.* denique verba quoque Domini, nusquam obvia, ſubjungat, τῶν μὴ τηρησάντων τὴν σφραγῖδα ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, κ. τ. λ. qui *ſigillum ſuum non ſervaverint, vermis eorum non morietur*, &c. Quid eſt

ſi-

a Hæreſ. Apoſtol. LXI. p. 508. *b* ibid. p. 512.

ſigillum ſuum ſervare? idem, ſine dubio, ac quod modo dixerat, *baptiſmum caſtum & immaculatum* ſervare; & in proxime præcedente, τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἀγῶνα *incorruptibilitatis illud certamen* non *corrumpere*. Baptiſmum itaque adpellat *ſigillum*, non communi tantum ſenſu, quo Chriſtianiſmi eſt *teſſera*, ſed obligationis ad ſublimius & angelicum vitæ inſtitutum ſignaculum. *A* Cui robur addit, quod mox *ſequenti capitulo* nomine Chriſti admoneat, ut *carnem caſtam*, καὶ τὴν σφραγίδα ἄσπιλον *ſigillum immaculatum conſervent*, *ut vitam æternam* conſequantur. Nec alio ſenſu Thecla [a] Paulo, de tentatione ejus ad violandam virginitatem ſolicito, dixit; μόνον δός μοι τὴν ἐν χριςῷ σφραγίδα *da mihi ſignaculum duntaxat in Chriſto*, & *non tanget me ulla tentatio*; cui Paulus reſpondit, *patienter exſpecta*, & *accipies donum Chriſti*; non *baptiſmum* ſolum, uti Grabius [b] exponit, ſed Spiritum obſignationis, cum eo connexum, uti putabatur. Quo forte ſenſu virgo dicitur Epiphanio [c] deſiderare σφραγίζεσθαι διὰ τὸ ἀβαρὲς, *ſignari ut onere ſit levata*, & virginitatem facile agat. Pertinet enim illud omnino ad *virginem*; vocula ἐκ *non* loco mota

&

A. Omnes quidem, qui ad divinum lavacrum baptiſmi ſanctificatione perveniunt, verba ſunt Cyprian. ad virgines, de *habitu virg.* ad fin., *hominem illic veterem gratia lavacri ſalutaris exponunt* & *innovati Spiritu Sancto a ſordibus contagionis antiquæ iterata nativitate purgantur. Sed nativitatis iteratæ vobis major Sanctitas & veritas competit, quibus deſideria jam carnis & corporis nulla ſunt.*

[a] Apud Grab. ſpic. P. ſec. 1. p. 106. [b] in not. p. 333. [c] l. c. p. 509.

& cum præcedente jungenda; ut legatur: *ἄρα γε καὶ ἐπὶ τὴν οὐκ οὖσαν παρθένον τὸ χάρισμα ἐφήπλωται τοῦ βαπτίσματος ἢ ἐπὶ τὴν οὖσαν παρθένον, ἥτις σφραγίζεσθαι ἐπείγεται διὰ τὸ αἰθαρές.* Ex quo eluceſcit, *ſigilli* voce reſpici cum ad rei pretioſæ conſervationem, *ſigillo impreſſo* futuram, tum ad militiam & certamen, cui milites, *ſigno* notati, conſecrabantur; ſicut ex Chryſoſtomo [a], ne alia excitem teſtimonia, patet; *quemadmodum enim militibus σφραγὶς ſignaculum* ſeu quædam nota, ita *τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπιτίθεται fidelibus ſpiritus quoque imponitur. Quo fit*, ita pergit, *ut ſi ordinem deſerueris, perſpicuus omnibus fias. Judæi enim habebant σφραγῖδα τὴν περιτομὴν, pro ſigilla circumciſionem, nos vero τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος pignus ſpiritus.* Ceterum *baptiſmum*, & non *confirmationem*, poſtea demum introductam, aut *crucis* ſignum, hoc nomine apud veteres venire, a Viris Doctis [b] ſatis eſt demonſtratum. Nec tamen Patribus, vero ſic dictis Apoſtolicis, eo in uſu hoc nomen venire putaverim. Primi, qui adhibuerunt, ſunt Clemens noſter & Hermas [c], quantum novi; uterque falſi autores. Conferamus alia adhuc dicta Pauli in actis Theclæ [d], plane ſimilia: *beati qui carnem ſervant immaculatam* in *caſtitate*, *ἁγνὴν τὴν σάρκα. beati qui baptiſmum καθαρὸν purum ſervant, quia requieſcent apud Patrem, Filium & Spiritum ſanctum.* Demas quoque & Hermogenes ibi [e] ſiſtuntur dicen-

[a] Hom. III. ad 2. ad Corinth in fin. [b] Vid. Grab. ad Spic. P. p. 332. Beauſobre hiſt. Manich. l. III. c. 6. p. 418. in not. ipſe etiam Coteler. ad Conſt. Ap. l. II. c. 39. & Vales. ad Euſ. H. E. l. III. c. 23. alii. [c] lib. III. §. 16. [d] Apud Grab. p. 96. [e] p. 100.

centes, *Paulum privare juvenes nuptis*, & *virgines maritis*, dicentem, ἄλλως ἀνάστασις ὐκ ἔστιν, ἐὰν μὴ ἁγνοὶ μενεῖτε, ᾗ τὴν σάρκα ὑμῶν μολύνετε, *alio modo non erit reſurrectio, niſi caſti perſeveraveritis; nec carnem veſtram pollueritis:* μὴ *non* enim excidit ante μολύνετε, niſi quis ex præced. ſupplendum velit.

§. XVII. 4. Qua eadem chorda oberrare pergit auctor, cap. VIII. quum ad vitam æternam, præter *mandatorum Domini obſervantiam*, requirit τὴν σάρκα ἁγνὴν *carnem caſtam ſervare*; & mox inter *magna* & *majora*, homini, non niſi in *parvo & minimo* fideli, danda & committenda, per *magna* intelligens, ſecundum Clem. Alex. [a], *regnum coelorum ejusque juſtitiam*, per parva vero, τὰ περὶ τὸν βίον *quæ hujus vitæ ſunt*, referat hanc ipſam *carnis caſtitatem* & *ſigilli cuſtodiam*; illudque tanquam *dictum Domini*, nusquam niſi in eodem forte *Euangelio* Apocrypho, obvium, quod Grabius [b] jam conjecit, citat. Quibus concinunt verba Pauli in actis Theclæ [c], *beata corpora & Spiritus virginum*, *quia placebunt Deo*; nec *perdent mercedem caſtitatis ſuæ*; *quia ſermo Patris* ἔργον αὐτοῖς γενήσεται σωτηρίας εἰς ἡμέραν τῦ υἱῦ αὐτῦ *operabitur eis ſalutem* in *die Filii ejus. & requiem habebunt in ſeculum ſeculi.* [A] Nec alio ſpe-

[a] Str. l. IV. p. 488. [b] Ad Iren. p. 193. [c] p. 971

[A] Torſit me aliquandiu hic locus & varia tentavi, etiam pro ἔργον leg. αἴτιον: ſed perſpexi tandem, ſenſum eſſe, *verbum Patris*, de reſurrectione ſcilicet & vita æterna, Sanctis & caſtis promiſſa, ſuo tempore *effectum* habiturum; quando ὁ λόγος fiet ἔργον ſeu dictum *factum*, ut dicitur. Quod loquendi genus non eſt Patribus inuſitatum. Sic Clem. Alex. Str. l. V. p. 707. Moſen dicit verbis, *dixit Deus & factum*

ſpectat *reſurrectionis carnis* mentio & defenſio contra hæreticos, eam negantes; quam ut *carnis caſtitati* patrocinaretur; uti monitum, inde dictum cap. IX., edocet; *decet igitur nos ὡς ναὸν θεοῦ φυλάσσειν τὴν σάρκα carnem tanquam Templum Dei cuſtodire.* Quibus verbis plane reſpondet dictum Pauli in actis Theclæ [a], *beati, qui carnem caſtam ſervant, quoniam Templa Dei erunt.* Quo etiam pertinet, Paulum ibidem [b] dici docere, non *fore alias reſurrectionem* niſi *caſti maneatis, & carnem veſtram non inquinetis.* Hæretici vero, ut conjugia defenderent, tenebant [c], *reſurrectionem*, quam Paulus promittebat, jam factam eſſe cum in *liberis*, qui procreantur, tum in *agnitione* Dei, reſurrectione vera & ſpirituali. *Docebimus*, inquiunt, ὅτι ἣν λέγει οὗτος ἀνάστασιν γενέσθαι, ἤδη γέγονεν ἐφ᾽ οἷς ἔχομεν τέκνοις, καὶ ἀνέστημεν θεὸν ἐπιγνόντες.

§ XVIII. 5. Pergit autor cap. X. in eandem mentem diſſuadere voluptates carnales ex noxiis earum effectis, eosque, qui eas ſectantur, deliciarum ſpiritualium plane eſſe expertes tradit; ſimul falſos doctores voluptatis ſuaſores perſtringit, tanquam remiſſarum animarum corruptores, & propterea gravius puniendos. Quæ ut eluceſcant, verba auctoris ſunt relegenda, & hic illic a mendis purganda. 1. Cum virtutis ſtudium & vitii odium

ac

ctum eſt, declaraſſe τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἔργον *verbum Dei eſſe opus.* Quem locum recte expoſuit, & aliis exemplis ſimilibus illuſtravit, Croius In N. T. cap. 21. Ceterum rectius flueret oratio, ſi pro poſteriore ὅτι legatur ὅτε *quum* vel *quando*; uti facile cernitur. Quæ voculæ ſubinde permiſcentur a Librariis.

[a] p. 96. [b] p. 100. [c] Ib. p. 101.

ac fugam commendaſſet, ad ſupplicia, pravitatis pediſſequa, effugienda; ita pergit: *& fugiamus* τὴν ἀσελγέιαν (ſic enim leg. & non ἀσέβειαν, ut præced. & ſequentia oſtendunt, *laſciviam*) *ne nos mala comprehendant*; quæ qualia ſint ex oppoſito mox exponit; quum dicit: *ſi enim ſtuduerimus* ἀγαθοποιεῖν *præclara agere*, & *pulchra*, *laſciviæ* oppoſita, *conſectabitur nos pax*; cujus contrarium experientur, qui laſcivi & impudici vixerint. Quod his verbis diſerte tradit: *propter hanc enim cauſam* (ſc. modo memoratam *laſciviam*, & præclari operis neglectum ſtudium; uti διὰ τῦτο *propterea nobis hæc facientibus dixit Dominus* § IV.) ὐκ ἔςιν ἑυρεῖν ἄνθρωπον *non eſt invenire hominem*; quæ nullum habent ſenſum; ut recte vidit Daviſius, ſed minus feliciter emendavit; lege, ſi placet, mecum, ὐκ ἔςιν εἰρήνη ἀνθρώπῳ, vel ἀνθρώποις, *non eſt pax homini*, vel *hominibus*, voluptates ſcilicet carnales avide imbibentibus, nec bona facientibus; ſecus ac pudicis & piis, quos, ut modo dixerat, *pax* conſectaretur. Quam facile vero ex εἰρήνη ἀνθρ. oriri potuerit ἑυρεῖν ἀνθ. in oculos incurrit. 2. Eandem materiam perſecutus, laſcivos illos, delicias hujus ævi captantes præ futuris promiſſis, ignorare declarat illarum cruciatus, & harum puritatem ac magnitudinem, his verbis: ὅιτινες γὰρ ἄγυσι φόβυς ἀνθρωπίνυς, προῃρημένοι μᾶλλον τὴν ἐνθάδε ἀπόλαυσιν, ἢ τὴν μέλλυσαν ἐπαγγελίαν. Ἀγνοῦσιν γὰρ ἡλίκην ἔχει βάσανον ἡ ἐνθάδε ἀπόλαυσις, καὶ οἵαν τρυφὴν ἔχει ἡ μέλλυσα ἐπαγγελία. Quæ verba a prono non fluunt alveo; cum voces, *qui enim humanos timores ducunt*, *præponentes voluptatem præſentem futuræ repromiſſioni*, ſententiam non abſolvant, ut facile cernitur; deleatur itaque major

di-

diſtinctio ante ἀγνοῦσιν, & tollatur γὰρ, quæ vocula ex ſuperiore irrepſit, oratio apte cohærebit, & plena erit; hæc ratione: *qui enim humanos timores ducunt, præferentes præſentem voluptatem futuræ promiſſioni, ignorant, quantum tormentum habeat hujus ſeculi uſus, & quales habeat delicias futura promiſſio.* Quæ ſeſe facile, ut exputo, Tibi adprobabunt. Præterea *h.* laborant adhuc alio mendo, in vocibus φόβους ἀνθρωπίνους *timores humanos*: quid enim *agere timores*, ἄγειν φόβους, quid *humanos timores* agere ſibi volunt? quid huc faciunt? cum de hujus & futuri ſeculi deliciis unice fiat ſermo. Nihil mihi ſcopo & ſeriei orationis occurrit aptius, quam ut pro φόβους reponatur ἀφόβως βίους, ut ſermo ſit de iis, qui ſine ullo ſcrupulo aut *metu*, ſecure (ita ἀφόβως in Epiſt. Jud. 12) *ducunt vitas humanas*, ſeu inſtituta & mores hominum ſectantur, delicias hujus ſeculi unice captantes, & futuris promiſſis præferentes. *Ducere vitam* ſicut recte dicitur, ita *vitæ humanæ*, ſeu hominum, apte pro inſtitutis & moribus ſeculi ſumuntur, oppoſite inprimis ad vitam angelicam & coeleſtem, vitam potiorem & præſtantiorem, quam hic inculcat auctor. *Vitarum* vero nomine inſtituta & mores recte inſigniri, notiſſimum eſt vel ex Luciani libro, βίων πρᾶσις *vitarum* auctio. *Vitæ humanæ* itaque inſtituta hominum vulgaria & communia denotant, oppoſite ad *vitas ſanctorum*, & in primis Deo ſacrorum hominum, qui vitæ morem inſtituunt ὑπερφυῆ καὶ τῆς κοινῆς καὶ ἀνθρωπίνης πολιτείας ἐπέκεινα, *naturam noſtram* & *communem hominum vivendi rationem excedentem*, uti Euſebius a loquitur: qui & mox τῶν

πολλ

a Dem. Eu. l. 1. c. 8.

πολλῶν βίον *multorum conſuetudinem* adpellat, quam auctor noſter βίους ἀνθρωπίνους; ſic & Athanaſius [a], τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον παρθενίαν *legem excedentem virginitatem*. Ita & ἄνδρας βιωτικοὺς *viros vitæ negotiis deditos, uxores habentes & liberos*, nuncupat Theophylactus [b], qui addit, eos *ſanctos* vocari, *quales nunc in montibus & ſylvis* non *inveniuntur*. Chryſoſtomus [c] quoque κοσμικὸν & μοναχὸν opponit; nec non alibi [d] τοὺς ἐν τῷ βίῳ ἐξεταζομένους *qui in ſeculo vivunt* & *monaſticæ* vitæ ſectatores. Quo etiam facit, βίον *ſeculum*, & βιοῦν *ſecularem vitam degere*, & βιωτικοὺς *ſeculares* denotare apud Scriptores Eccleſiaſticos, oppoſite ad *adſcetas* & *Monachos* ac Clericos: uti Docti Viri, Petavius [e] & Valeſius [f], dudum obſervarunt. Quibus addo, quod generoſæ mulieres, a Thecla edoctæ, ἀπετάξαντο τῷ βίῳ, καὶ συνήσκουν αὐτῇ *ſeculo renunciarunt*, & *aſceticam vitam cum ea inierunt*, ſecundum acta [g] Theclæ, & Athanaſius [h] nuptias ornet titulo viæ βιωτικῆς, virginitatem vero ἀγγελικῆς. Quo itaque ſenſu ſi & hic *vitas humanas* acceperis, auctoris ſcopus & mens de vita *præcellentiore*, quam laudat, ſeſe facile prodet. Quo ſequentia quoque clare tendunt; illa etiam, quæ de falſis doctoribus deinceps ſubjungit; quos pravas ſuas doctrinas dicit in ſpecie imbuere τὰς ἀνέτους ψυχὰς *diſſolutas animas*. Sic enim legendum pro ἀνετίους, quæ vox nihili eſt, cenſuerim. Eccleſiaſtici quippe ſæpe memorant ἄνετον & ἀπολαυστικὸν & διαλελυμένον ad diſſolu-

[a] De Incarn. verbi p. 105. [b] Ad Eph. 1: 1. [c] Ad Ep. ad Hebr. hom. x. Oper nov. Ed. tom. XII. p. 198. [d] De pœnit. & orat. hom. IV. oper. t. II. p. 306. [e] Exercit. Miſc. c. 5. [f] Ad Euſ. H. E. l. VI. c. 3. [g] p. 116. [h] ep. ad Amun. oper. t. II. p. 960.

lutiorem, minusque firmum animum exprimendum: uti conſtat. Chryſoſtomus [a] quoque minus firmos ad virginitatem tuendam nuncupat *ἀσθενέστερον διακειμένους imbecilliores*, & mox *διακεχυμένην ψυχὴν diffluentem animam habentes*. Quales Doctores, qui ſeſe Paulo, caſtitatis præconi, oppoſuerunt, in *actis* [b] Theclæ diſerte nuncupantur Demas & Hermogenes, nuptiarum & voluptatum magiſtri, *reſurrectionem* in liberorum procreatione quærentes.

§. XIX. 6. Ordo nos tandem deduxit ad ultimum, quod de hac epiſtola reſtat, capitulum, tam clarum & aptum in rem, quam ago, ut Doctis nonnullis, Cotelerio [c] Colomeſio [d] poſt Wendelinum, & Grabio [e], oculos aperuerit, qui, verba Domini, a Clemente citata ex Euangelio ſecundum Aegyptios, uti mox adparebit, ad *virginitatem* laudandam omnia ſpectare, viderunt, ſimul Clementem *in iis*, *quæ deſiderantur iſtius Epiſtolæ*, de *virginitate diſſeruiſſe non paucis*, eoque reſpexiſſe Hieronymum, obſervarunt. Quod ut manifeſtius adpareat 1. tanquam indubium autumo, verba, quæ hic Domino noſtro tribuuntur, ex *Euangelio ſecundum Aegyptios* eſſe deſumta, de quo Clemens Alex. [f] nos dubitare non ſinit. 2. Sicut reliqua ejus Euangelii fragmenta, quæ Grabius [g] ſtudioſe collegit, ita & hoc, cujus Clemens noſter mentionem injicit, ad continentiam & virginitatem commendandam, ſive directe ſive indirecte, præcipue tendere, cuique ex ipſa lectione in oculos incurrit. De quo & illud teſtatur, quod *Julius Caſſianus*,

Va-

[a] Oper. t. 1. p. 284. [b] p. 100. [c] ad Clem. fin. [d] Ibid. [e] Spic. P. Sec. 1. p. 264. [f] Strom. l. III. c. 13. [g] Spic. P. p. 35.

Valentini diſcipulus, ὁ τῆς δοκήσεως ἐξάρχων *ſectæ Docetarum princeps*, teſte Clemente Alex. [a], in opere περὶ ἐγκρατείας ἢ περὶ εὐνουχίας *de continentia* vel *Eunuchiſmo*, uſus fuerit in primis hoc euangelio, ut opinionem ſuam, quæ Docetarum fuit omnium, de *carne*, tanquam ſede peccati, omni modo ſubigenda, & commercio omni carnali, adeoque conjugio etiam, fugiendo, ſtabiliret. Nec a probabili abhorret, Veteres, licet a principiis Docetarum in aliis alienos, & per hoc Euangelium, cujus in Aegypto & alibi in Oriente non erat nulla antiquis temporibus autoritas, ubi ex hoc ipſo noſtri Clementis ſcripto & aliis indiciis clareſcit, & per opinionem de concupiſcentia prava in carne reſidente, & per alias rationes, de quibus hic non eſt agendi locus, fuiſſe in tantum continentiæ ſtudium cito abreptos; ut ei ſummum perfectionis gradum adſcripſerint.

§. XX. Fragmentum, a Clemente citatum, ut de eo aliquid moneam, licet alio vertat Clemens Alex., nimis ſubtili & contorta uſus interpretatione, apud ipſum legenda, nimis clare *virginitatem* intendit, quam ut negari poſſit. Rogatus Dominus *a quodam*, dicit Clemens noſter, rectius *a quadam*, fuit enim, ut ex Clem. Alex. patet, *Salome*, *quando veniret regnum ejus*, reſpondit, *cum duo erunt unum*, & *quod foris*, ut *quod intus*, καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας, οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ *& maſculum cum femina*, *neque mas neque femina*: quæ in omnis commercii carnalis maris cum femina ceſſationem, & caſtam ac continentem utriusque ſexus converſationem, qualem deinceps adpellarunt *fratrum* & *ſororum*, cujus levia forte veſtigia jam in Herma

[a] l. c.

Paſtore offenduntur, de quo poſtea, clare exeunt. At clarius adhuc ſeſe manifeſtabunt, quum verba, quæ hic deſiderantur, ſed apud Clem. Alex. exſtant, ad animum revocentur, quæ ita habent: ὅταν τὸ τῆς αἰσχύνης ἔνδυμα πατήσετε *quando pudoris indumentum conculcaveritis*, & *quum duo fuerint unum* &c. *Pudoris* vero *indumentum* ſenſu ſaniore eſt, quo *nuditas* poſt lapſum protoplaſtorum, & concupiſcentiam pravam libidinoſam, quæ pudorem adfert, in membris reſidentem, inde ortam, obtegi coepit; uti ex Gen. III. conſtat: quod *indumentum*, pudoris cauſa introductum, *conculcatur*, cum, *caſtitate* & animum & corpus penitus obſidente virginea, eo amplius non erit opus; ſed & *quod foris* ut *quod intus*, & *maſculum cum femina neque mas neque femina* fuerit.

§. XXI. Sed Veteres nonnulli ipſum quoque uſum conjugalem & adpetitum, ex peccato fuiſſe ortum, nec in Paradiſo, ſed extra illum, demum locum inveniſſe, cenſuerunt, nec adpellare veriti ſunt legitimum matrimonium τὸ θνητὸν τῦτο ϗ δουλικὸν ἱμάτιον *mortale hoc & ſervum indumentum*; uti Chryſoſtomus *a*; qui & mox τῆν ἡδονῆς ξύλον *arborem voluptatis* memorat. Nec ejus fuit hæc priva opinio, verum & aliorum in utroque orbe Chriſtiano: uti ex Joh. Damaſceno *b*, & aliis a Doctiſſimo ejus editore le Quin *c* adductis, inter Græcos, & Hieronymo, Auguſtino, ac aliis manifeſtum eſt. Hieronymus *d* virginem alibi in hæc verba introducit loquentem; *annon flendum eſt, cum me rurſus ſerpens*

a De Virginitate op. t. I. p. 279. *b* Fid. Orth. l. II. p. 200. & l. IV. p. 295. *c* In not. ad priorem cum *d* Ad Euſtochium p. 91.

pens invitat ad illicitos cibos? cum de paradiſo virginitatis ejectum tunicis vult veſtire pelliceis; quas Helias ad Paradiſum rediens projecit in terram. Auguſtini & aliorum teſtimonia exhibuit jam Cl. Beauſobre [a], quæ non repetam. Sed quin unum ex Juſtino M. excitem non poſſum, ut antiquiorem longe fuiſſe eam doctrinam demonſtrem, ſimul verum ejus ſenſum exponam. Adpellat Juſtinus [b] uſum conjugalem *ἄνομον γάμον connubium lege non imperatum*, ſed *indifferens* ex interpretatione Grabii [c]; ſicut ἄνομος audit, qui lege non tenetur Moſaica, & ἄνομον Hel. τὸ μὴ ὑποκείμενον νόμῳ. Verum, ut menti Juſtini per omnia conveniat, haud una de ratione vereor: videtur enim concubitum non tantum legi nulli obnoxium, ſed & perfectæ puritati ac integritati minus congruum, adeoque ex peccato ortum, & ab illo vix ſeparabilem, intellexiſſe. 1. Quia non ſimpliciter ἄνομον, ſed *δι' ἐπιθυμίας per* vel *propter concupiſcentiam* ἄνομον, vocibus illis junctis, *legi*, quæ omnem vetat *concupiſcentiam*, minus congruam *conjunctionem conjugalem* declarat, oppoſite ad ἔννομον χρῆσιν, uti longe rectius Athanaſius [d] adpellat. 2. Quia mox *γέννησιν ἐπιθυμίας ἀνόμου generationem iniquæ concupiſcentiæ*, ut ipſe Grabius vertit, exponit. 3. Quia Chriſtum ex Virgine tradit eſſe natum, ut demonſtraret, Deo poſſibilem eſſe hominis formationem, *δίχα συνουσίας ἀνθρωπίνης ſine humana conſuetudine*; haud obſcure ad opinionem, quam Veteribus nonnullis adriſiſſe obſervavit Cl. Beauſobre [e], Deum, ſi homo non defeciſſet, alio modo humanum genus propagaturum fuiſſe, digitum intendens. 4. De-

C 3 ni-

[a] Hiſt. Manich. l. VII. c. 3. [b] apud Grab. Spic. P. Sec. II. p. 18. [c] Ib. p. 247. [d] Ep. ad Ammunem oper. t. II. p. 960. [e] l. c.

nique, quia uſum conjugalem videtur φθορὰν *corruptelam* adpellaſſe; non ſolum quod Tatiano, diſcipulo ejus, id diſerte adtribuat Irenæus [a], ſed &, quod *continentes* Chriſtiani ipſi Juſtino [b] dicantur ἄφθοροι *incorrupti.* Hiſce ſcriptis incidi in Cl. Barbeyraci tractatum de *Morali Patrum* doctrina; eumque Juſtini [c] locum in eandem intellexiſſe mentem lætus obſervavi. Qui & eodem in tractatu [d], Patrum ſententiam de ipſo adpetitu conjugali, aliquid de vitioſitate trahente, in lucem protulit.

§. XXII. Verum ſenſu adhuc deteriore, qui Docetis maxime placuit, & nonnullos Patres [A] etiam infecit, *pudoris indumentum* eſt ipſum hoc corpus noſtrum, in locum ſpiritualioris corporis, quo homo ante lapſum in Paradiſo gaviſus fuit, ſuffectum. Quod itaque *conculcatur*, cum in ſervitutem redigitur, & uſu carnali omni privatur, donec plane abjiciatur in morte, nunquam *reſuſcitandum.* Poſteriore hocce ſenſu Docetæ intellexerunt, qui opinionem de craſſo corpore ex lapſu demum orto, ad exemplum Philoſophorum nonnullorum & Judæorum tenuerunt, uti Eruditus ille Manichæiſmi enarrator, Beauſobre [e], recte obſervavit.

§. XXIII.

[A] Sic Gregor. Naz. orat. XXXVIII: p. 619. & XLII. p. 681. *pelliceas tunicas* induit, *fortaſſis* τὴν παχυτέραν σάρκα καὶ θνητὴν, καὶ ἀντίτυπον *carnem craſſiorem* & *mortalem* & *ſolidam.* Joh. Damaſcen. quoque fid. Orth. l. III. p. 203. hominem dixit poſt lapſum περιβληθέντα τὴν νέκρωσιν ἤτοι τὴν θνητότητα καὶ παχύτητα τῆς σαρκός; τοῦτο γὰρ ἡ τῶν δερμάτων ἀμφίασις, *mortalitatis carniſque craſſioris coopertum, ut mortuarum pellium veſtitu deſignatum fuit.*

[a] Adv. Hær. l. I. c. 28. [b] Apol. I. p. 28. ed. Grab. [c] Moral. des Peres. c. II. p. 17. [d] cap. IV. [e] Hiſt. Manich. l. IV. c. 9. p. 135.

§. XXIII. 3. Cum vero auctor Epiſtolæ, Clementis nomine inſignitus, verba, quæ citavit, reſpectu duorum dictorum, ab ipſo explicita, ſimpliciter, & ſine longe quæſita allegoria intellexerit; *duo unum* de veracitate, *extus ſicut intus* de animi puritate in pulchris per corpus operibus conſpicua: dubium non eſt, quin ultimum membrum, *maſculum cum femina*, *neque mas*, *neque femina*, de continentia & caſta virginitate, quo ſponte ſua tendit, acceperit; adeoque eo ſcopo in medium adduxerit, ut *adventum* Chriſti haud longe eſſe remotum, continentiæ ſtudio magis magisque invaleſcente, evinceret; omnesque veros Chriſtianos, hac exſpectatione ſeſe lactantes, ad caſtitatem magis permoveret, ut *partim* illud regnum in ſe anticipent, &, ut verbis Cypriani *a*, de hoc ipſo agentis, utar, *quod futuri ſunt jam eſſe incipiant*, *reſurrectionis gloriam in iſto ſeculo jam tenent*; a quo parum abeſt, quod Juſtinus *b* M. alibi habet; *partim* regno Chriſti, jam jam adventanti, ſeſe aptos gerant, paratosque ad illud recipiendum. Quæ ipſa ratio, a ſeculo ad finem vergente ſub Oeconomia Chriſti petita, ab Euſebio *c* profertur, quare ſancti ſub V. T. liberorum procreationi operam dabant, Chriſtiani vero perfectiores ab ea abſtineant; nec non, ut alios mittam, eo antiquiore Tertulliano *d*, qui *nunc non eſſe locum* dicit *vocis illius*, creſcite & multiplicamini, *ſed aliam ſuperveniſſe*, tempus jam in collecto eſt: ad dictum Pauli 1 Cor. VII:

a De hab. Virg. p. 180. ed. nov. *b* Apud Grab. Sp. P. Sec. II. p. 181. *c* Dem. Eu. I. p. 31. *d* Exhort. caſt. c. 6.

VII: 29. reſpiciens. Præmiſit enim Clemens his verbis monitum, eo haud obſcure tendens, *igitur in horas regnum Dei exſpectemus*, ἐν ἀγάπῃ ϗ δικαιοσύνῃ *in dilectione* & *juſtitia*; quippe quæ duæ virtutes in eo regno maxime futuræ ſint conſpicuæ, & per earum exercitium homo ad illud præparetur, imo illud anticipet. Sicut autem ad *juſtitiam* in primis pertinet *veracitas* & *bonorum operum* ſincerum ſtudium & exercitium, quo duo priora Chriſti ſcita retulit; ita *dilectionem* ad utriusque ſexus caſtam & virgineam conjunctionem, qualis *fratrum eſt* & *ſororum*, retuliſſe mihi videtur. Dilectio ἀγάπη, abſolute poſita, & Deum in Chriſto, & proximum pro objecto habet, quæ φιλόθεος & φιλάνθρωπος ἀγάπη adpellatur a Macario Alexandrino; dicitque 1. *amorem*, quo Deo & Chriſto in Spiritu *caſtam carnem*, ut ſupra dixerat, ac *puram animam*, conſecramus, & nos tanquam *ſponſam* ejus *corpore* & *ſpiritu* ſanctos præſtamus. Intelligitur itaque ἀγάπη *charitas*, quæ κολλᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ *adglutinat nos Deo*, uti Clemens Rom. a loquitur. *Beati*, dicit Pſeudo - Paulus in actis Theclæ, *qui* δι' ἀγάπην χριστοῦ *propter charitatem Chriſti figuram mundi relinquunt*, &c. Qui enim τὸν ἔρωτα τὸν θεῖον *amorem illum divinum ſuſcipit*, inquit Theodoretus b, *terrena ſimul omnia ſpernit*, πατεῖ δὲ ἁπάσας τὰς τοῦ σώματος ἡδονὰς *voluptatesque omnes corporis calcat*. Eſt quoque ἡ ἐγκράτεια ἐνάρετον *caſtitas bonum*, inquit Clem. Alex. c, *ſi ſiat* δι' ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν Θεὸν, *propter charitatem Dei*. Qualis κατ' ἐξοχὴν ſolet adpellari ἐραστὴς τοῦ Θεοῦ *amator Dei*, uti eſt apud Baſilium

a Ep. 1. §. 49. b Orat. de charitate oper. t. IV. c Strom. l. III. p. 534 538.

lium M. [a] Adde, Theclam dici, in *actis* ejus [b], Paulum audiviſſe περὶ ἀγάπης de *charitate* & *fide in Chriſtum* & *precatione* differentem. 2. *Amorem fraternum*, quo ſancte & caſte, carnali concupiſcentia depoſita, nobiſcum invicem ſine ſexus diſcrimine converſamur, ita ut *maſculum cum femina neque mas neque femina*. Quæ vita cum inter Chriſtianos vim obtinuerit, tum regnum Chriſti in omni ſuo vigore adparebit, ſecundum dicta hujus euangelii. Capiamus exemplum ex Herma paſtore [c], quum ei triumphans Eccleſia repræſentaretur; cui virgines dixerunt, *nobiſcum dormies ut frater*, *non ut maritus*: *frater enim noſter es*, & *de cætero tecum habitare paratæ ſumus*; *valde enim carum te habemus*. Nec abhorret, convivium Chriſtianorum, utriusque ſexus, in mutuæ communionis ſignum, fuiſſe ἀγάπην nuncupatum, etiam in actis Theclæ; & συνεισάκτους quoque ἀγαπητὰς & ἀγαπητὰς, *ſororum* & *fratrum* inſtar cohabitantes, uti prætendebant.

§. XXIV. Ceterum cum Clemens alia dicta fuerit interpretatus, & ultimo dicto quoque ſubjunctum exſtet τούτοις nonnulla non tantum deficere, ſed & eo, quæ deſunt, reſpexiſſe, ut ultima illa verba ad virginitatem pertinentia explicentur, dubio caret. Nec a ſcopo autoris alienum eſt exiſtimare, eum in hoc argumento paulo longiores traxiſſe moras; *omnemque ſermonem* porro *de virginitatis puritate*, quod Hieronymus dixit, *contexuiſſe*: quod Viri Docti, ſupra citati, jam conjecerunt. Sed ſive

[a] Præf. ad Conſt. Mon. op. t. II. p. 534. ed nov. [b] p. 97. [c] lib. III. ſim. IX. §. 21.

ſive parum ſive multum de eo diſſeruerit Clemens, de quo nihil adfirmari poteſt: ex ſupra diſputatis de ſcopo & argumento hujus libelli abunde, ni fallor, Hieronymo hanc epiſt. in animo eſſe potuiſſe, conſtat. Quod ſi enim alicui hypotheſis noſtra de ſcopo & mente autoris minus adrideat; ea tamen, quæ in medium adtuli, talia eſſe, inficias forte non iverit, quæ Hieronymum in eam ſententiam trahere potuerunt, ut Epiſtolam ad eunuchos fuiſſe ſcriptam, & in virginitatis puritate verſari pene totam, exiſtimaverit, adeo ut, quod de Pauli Oratione in domo Oneſiphori, in actis Theclæ *a*, & de hac Epiſtola dici potuerit ex mente Hieronymi; fuit ὁ λόγος Θεοῦ περὶ ἐγκρατείας & ἀναστάσεως, *de continentia & reſurrectione Sermo Dei prædicatus.* Eſt utique magna inter hanc Epiſtolam & doctrinam Pauli in iſtis actis adfinitas. Agitur utrobique de *continentia* & *reſurrectione*, & divinitas quoque Chriſti aperte docetur; ac iidem rejiciuntur hæretici; eædem aliquando adhibentur phraſes; uti ex ſuperioribus conſtat. Quod cautæ, quam defendo, abunde ſufficit. Tu, amicorum optime, arbiter ſedeas, & ex æquo ac juſto, ſepoſita amici perſona, pronuncies. Dabis tamen facile, ſi diſputata aliquid valeant, ingens hiſce Epiſtolis per Veterum ſilentium creari præjudicium. Noſti enim, Vir Cl., quanti *negativum*, ut dicitur, argumentum in ejusmodi rebus valeat, quantique ſemper a Veteribus, ad antiquiorum teſtimonia provocare, quum de ſcripto *genuino* an *ſpurio?* agebatur, ſolitis, fuerit habitum: de quo plura proferre nihil adtinet. Liceat itaque unius Hy-

pa-

a p. 96.

patii, Epheſini Epiſcopi Sec. VI., verba [a], quibus Dionyſii Areopagitæ notiſſima ſcripta, de quibus tunc controvertebatur, repudiavit, mea facere, & in iis deſinere: *ſi autem nullus ex antiquis recordatus eſt ea, unde nunc poteſtis oſtendere, quia illius ſint, neſcio.* Quæ nunc majorem habent vim, cum ne quidem poſtea ullus harum meminerit Epiſtolarum, tantum abeſt, ut iis fuiſſent uſi.

§. XXV. Nihil habeo, quod in præſentia addam, niſi illud unum, harum Epiſtolarum nullam quoque mentionem fieri apud Syros, quantum mihi conſtat; licet lingua Syriaca, ſive originaliter, ſive ex verſione, exſtent. Utique nec in catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum Ebedjeſu, Epiſcopi Sobenſis, qui Sec. XIII. & XIV. vixit, inter opera Clementis Romani, quæ recenſet [b], comprirent; nec Abulbarcatus [c], presbyter Ægyptius, qui, Ebedjeſum imitatus, catalogum ſcriptorum compoſuit in libro de *officiis Divinis*; licet duas Clementis Epiſtolas vulgatiſſimas illas memoret, de noſtris aliquid habet; uti nec Dionyſius Bar-ſalibi [d], Jacobita circa finem Sec. XII; qui tamen Clementis citat epiſtolam *adverſus eos, qui matrimonium rejiciunt*; quod ipſe Cl. Wetſtenius ex Aſſemanno non neglexit notare; nec denique Gregorius Barhebræus, alias Abulpharagius, Primas orientis, & Jacobitarum ſcriptorum princeps ſec. XIII. Clementis ſic dicta ſcripta memorans [e], Epiſtolarum meminit. Huic tam alto ſilentio adde, quod *dubi-*

[a] In collatione Severianorum & Catholicorum apud Baron. ann. 532. [b] Apud Aſſeman. Bibl. Orient. tom. III. p. 13. [c] Ibid. p. 14. [d] Ibid. t. II. p. 158 [e] Ibid. p. 301.

bium meum haud parum corroborat, *cum*, Monophyſitis & Jacobitis fuiſſe in more poſitum, & Liturgica & alia opera Theologica Viris Apoſtolicis & antiquis Patribus inſcribere, quæ ab aliis erant compoſita; uti a viris Doctis *a* dudum obſervatum eſt; *tum* Epiſtolas, quas eruditus Wetſtenius edidit, fuiſſe adnexas recentiſſimo MS. V. & N. T. Syr. Sec. xv. & xvi. uti ipſe, pro ſolito ſuo candore, non neglexit adnotare. Quantum hoc a Clementis Epiſtola ad Corinth. diſtat! quæ ſuperiore quidem ſeculo demum in publicam prodiit lucem, a Cyrillo Lucari huc miſſa, ſed & Græce, & in antiquiſſimo Cod. MS. V. & N. T. ſeculo *quinto*, ut putatur, exarato, reperta, & Veterum teſtimoniis inſuper munita. Sed ne prolixioribus Litteris meis Te, Virum occupatiſſimum, & Lectorem quemcunque alium, fatigem, hic ſubſiſto: de reliquis meis *dubiis*, ex ipſis Epiſtolis ortis, nihil certi promittens, cum a Te, vel alio, me Doctiore, hanc rem potius quam a me, cui etiam vix otium tantum ſuppetit, agi velim, a Docto, & in Patribus bene verſato, *Lardnero*, jam incepiſſe, intellexerim ex *novellis* Litterariis, licet nondum viderim. Ita vale.

Dabam Franequeræ a. d. iii. Kalend. Januar. CIƆIƆCCLIII.

a Vid. Aſſeman. Bibl. Orient. t. iii. p. 17.

A01 1662894